

/ par la fueilla vert e-l ramel» (ib., 10.17); també en Bertran de Born («que l'an cercan / al sol colgan»), en Ponz de Capduelh i en el fragment d'Alexandre (Appel, 2.50; Rayn. v, 250); però també hi apareix *solelh* en trobadors llemosins, llenguadocians etc. tan antics com Ventadorin («del *solelhs* es esclaritz lo ray / quan la fueilha ---»), Peire Cardenal («tu yest l'alba del dia / d'on lo tieus filhs *solelhs* es»), així com en Daudè de Pradas; i ja en l'arcaic però quasi francoprovençal *Girart de Rossilhon*.

Uns pocs fets fraseològics. El dia és d'ençà que surt el sol fins que es pon, per tant 'tot el dia' es deia així: «no gos texir draps de lana amagadament, ans hajan a ffer star uberts lo alberc on texiran --- a die faener, *del sol exit tro al sol post*», reglament de la confraria dels teixidors a. 1387 (*CoDoACA* xl, 304). Abreujat *de sol a sol*: «après de les treves pregaren als capitans que ls dexassen entrar en la vila e --- daven licència a cinc cavallers, que cascun dia staven, *de sol a sol*, ab lo rey, e com venia la nit tornaven-se-n en lur camp», *Tirant de Galba* (Ag. III, 358.8f.); doc. de 1385 en *AlcM*, p. 979a2. Registrat des de Belv.; i avui d'ús general («que vinguiga *de sol a sol*» tort., Vergés, *Esurnes*, 36), i està per altres parlars romànics de la zona pirinenca: bearn. *de ssoo a ssoo*, ja a. 1450 (Cart. d'Ossau B, 250).

Sol de justícia com a ponderatiu de la força de la soleiada, pot haver estat una frase d'origen bíblic, que la *Vita Christi* de Villena (proemi) diu del Salvador. Però el poble hi ha vist una força despiadada, comparable a la del botxí, el justícia, que fereix implacablement: *cau un sol de justícia* (com la destra o coltell del cadafal); és d'ús general (cita mallorquina del diari de Büger, *DAG*) i no exclusiva del català (cites castellanes, *BRAE* xi, 1924, 639-45). *Treure els draps al sol*, *retreure les faltes d'algú*, denigrar-lo (ja en els nostres sainets del S. XIX), que Belv. varia en *t. els pedassets al sol*, ahudint a la robeta bruta d'infants que la mestressa o bugadera no s'està d'exhibir indecament (sense aquesta aplicació fraseològica trobem «tenen draps al *solell*» ross. 1371, *InuLC*).

En un pla de llengua molt elevat, ha estat literari, i no tan humà, recordar-se que l'astre del dia és un de tants, universalment contemplat com un d'innombrables estels: el nostre Verdguer cantava «oir la nova, altíssima, paraula del gran Déu / --- / —Diu Jehovà, y per entre lo *sols* de sa corona / sa cara ha vist Alcides, com llunyada llampec, / enmig del cel que núvol y fosc flameja y trona», *Atl.* iv, 43a. Potser remissent dels mots amb què un altre gran màrtir dels detentors del poder ciutadà posava fi al seu gran poema, amb un gest de sublim perdó: «l'Amor che move 'l *sol* e l'altre stelle».

DERIV.: *Solell*, del diminutiu ll. vg. **SOLĪCŪLUS* diminutiu de *SOL*, es va convertir en una variant romànica de la designació de l'astre: no documentat en llatí (Wölfflin, *Philologus* xxxiv, 1874, 155), però comprovat per descendents en totes les llengües de la Romània central: fr. *soleil* (aviat generalitzat en època literària), oc. ant. *soleil*, reto-rom. *sulagl*, it. arcaic *solec-*

chio (Dante; *icchio* 'para-sol', Villani: cites en Prati) i cat. *solell*; en llengua d'oc ja l'hem vist des de trobadors de 1100-1200, i avui s'ha estès a quasi tot el domini: des del prov. *souleu* (*TdF* etc.) fins a l'aranès i bona part del gascò, on s'ha canviat en *suléi* per dissimilació de les dues laterals (*Voc. Ar.*, 107; cf. les grafies de Desclot, infra, i el *solei* del cat. central); segurament no hi tenen res a veure el subst. portuguès *soalbar* 'l'hora del sol fort, xafogor' ni una forma cast. *solejar* merament esporàdica.

En català, *solell* apareix des de fi S. XIII en Llull, les *VidesR*, Desclot, Reixac i en algun altre rar text del S. XIII i princ. XIV, de llenguatge arcaic i matís nòrdic (*Purg. de St. Patrici, DAG.*, i un altre, *AlcM*). En aquells dos, freqüent i amb caràcter sovint tan normal i designatiu com en gallo-romànic: «un gran palau hon havia moltes finestres, per les quals entrava la luts del *solell*», «si-l *solell* passant per los fems no-n reb zetat, ni si-l hom just no s'ensutta en ismaginar e desamar peccat --- quant més Déu --- pot ésser en tot loc, sens sutzetat ---!», Llull (*Merav.* I, 149.67, i de nou 160.13, 160.4, si bé alternant amb *sol* 160.10); «lo *solel* ixent en lo món» (= *sol oriens mundo* 692.5), «és dit que no aparegren tres *solels* en aquell dia e --- en orient tres *solels* aparegren», *VidesR*, 225v2, 18v1 (i 234r1, si bé també *sol* en altres passatges de l'obra, gloss., 197); «quant venc un jorn que-l *soley* fo exit», «fo lo *solei* prop de la posta», Desclot (§§ 98, 104, *NCl.* III, 117.9, 165.18, i escrit adés *-eyl* adés *-ey*, encara III, 165.18, 173.2, 149.8, 172.25). «Ac paor qe-l *solel* no t'escalfàs trop --- cant lo *solel* és expandit per lo món ---», Reixac (*Questa* 84.17, 84.18).

Dels materials aplegats per l'*InuLC* resulta que, en tota l'E. Mj., hi hagué, en ross., una veritable concurrència, i lluita bastant igualada, entre l'ús de *solell* (-ei) i el de *sol*: aplega, és veritat, una trentena d'exs. medievals de *sol*, però és incloent-hi fonts literàries que en part no són ross.; en la doc. comuna hi veiem els següents, que en part demostren una perfecta sinonímia entre els dos concurrents: «que-l *soleyl* sia colgat --- de *soleyl* deja ésser ixit» a. 1299, «ab lo *solel* e la luna» a. 1422, «un àngel(I) que tinga la luna e-l *solell*» a. 1419. I en els següents, tots dos mots sense cap distinció visible: «entró al matí, que-l *sol* sia ixit, car ixit lo *solel*, dixs que no porien» a. 1318; i en un altre de 1318: «del *solel* ixit entró al sol ponent». La lluita de concurrents es constata pel fet que els mss. de les *VidesR* discrepen de vegades entre ells: «éls vetlaven per honor del *solell*» en B, però «del *sol*» en P 19v1.

En altres textos, però, es marca una distinció sinònica entre els dos mots, cosa important perquè aquí degué estar l'origen d'aquesta formació. Sobre això disposem d'un assaig de Spitzer que és un dels treballs més penetrants i reeixits que deixà el gran lingüista estilitic (en *Gedenkschrift für Eugen Lerch*, 400-408), mostrant que no es tracta de la mera generalització de diminutius en llatí vulgar (a la manera de *auricula*, *apicula*, *ovicula*, *genuculum* etc.), i que tampoc no es tracta d'una creació per homonimofòbia o per ampliació del cos massa esquitit d'un monosíl·lab: